

ETIK OG SOCIALRET I EN ANBRINGELSESSAG

Fotos: Grafisk Himmel

Af Idamarie Leth Svendsen,
Peter Højlund og Annette Kronborg

Artiklen er et arbejde, som udspringer af et nordisk seminar i Tromsø januar 2001 om "Retsfilosofi og barnets bedste", hvor hovedvægten blev lagt på lovgivning – som en almen norm set i forhold til empirisk viden om børns forhold. Formålet med vores bidrag på seminaret var at forsøge at udvikle retsteori, som åbner for tænkning, der tilstræber at tage sit udgangspunkt i det enkelte menneskes erfaringer.

Efter vores opfattelse er et væsentligt karakteristikon ved fænomenet ret, at retten rummer en dialektik mellem det almene og konkrete.¹⁾ Herskende retsteori tager sit udgangspunkt i en betragtning om retten som almen norm.²⁾ Der er derfor behov for at udvikle supplerende teori der kan fremstille bevægelsen fra det konkrete til det almene. En bevægelse der har samme retning som retsanvenderens dømmekraft. Rettens dialektiske form tilstræbes således afspejlet i retsteorien. Vi vil på denne baggrund foreslå en form, hvor menneskers konkrete livserfaringer træder frem i læsningens begyndelse. Der er

tale om et fænomenologisk retsteoretisk eksperiment, hvor tekstens fortællinger så vidt mulig skal fremtræde uberørt af teoretiske begrebsdannelser, eller det filosofen Emmanuel Lévinas kalder totaliteten. Formålet med eksperimentet er at vise en række retlige dilemmaer, som indeholder dybe etiske implikationer.

Vi har valgt ikke at indlede med et retsteoretisk afsnit, da dette forstyrrer artiklens begyndelse i *det konkrete*. I stedet angives blot, at det er den narrative form, som anvendes. Narrativitet som teoretisk ramme kan tilbyde en form for tilnærmelse til den enkeltes livsfortælling, fordi der åbnes for at inddrage det enkelte menneskes forståelse af en situation. Herved skabes en ramme for læsning, der tager udgangspunkt i det konkrete og bevæger sig mod det almene.³⁾

Artiklen rummer ikke henvisninger til litteratur, fordi vi mener, det vil flytte opmærksomheden fra artiklens fænomenologiske karakter. Det er vores erfaring af lovgivningen om tvangsfjernelse af børn – ud fra den praktiserede etik i det sociale arbejde – vi i bevægelsen fra det konkrete til det almene ønsker at formidle.

Indledning

Der er efter vores opfattelse en intim forbindelse mellem ret og etik, som tydeligt viser sig på det socialretlige område. Den blotte tilstedeværelse af et regelsæt – hvilket på socialrettens område i nogle tilfælde er forholdsvis omfangsrigt, fx servicelovens regler om særlig støtte til børn og unge – garanterer ikke i sig selv social retfærdighed. Der må også være en etik, der gør anvendelsen af reglerne etisk gyldig i forhold til de involverede borgere og samfundet. Og denne etik er ikke det samme som lovgivningens – i nogle tilfælde – etiske sprogbrug. I vores optik befinder den sociale retfærdighed sig mellem en vision om det gode liv og det legale, hvilket betyder, at socialret ikke udtømmende kan opfattes som abstrakte udsagn om gældende ret, men kræver en konkret etisk vision for, at enhver kan få sin ret. De fortolkninger og holdninger, vi fremkommer med i det følgende, bygger på denne opfattelse af social retfærdighed, etik og ret. I en

anbringelsessag betyder det, at omsorgen for den truede familie er et ansigt til ansigt forhold mellem nogle konkrete borgere og nogle konkrete socialarbejdere, mens det legale aspekt – servicelov, retssikkerhedslov og anden forvaltningsret med tilhørende praksis – forholder sig til alle og enhver. De to aspekter – omsorgen og det legale er på den ene side forskellige, men eksisterer på den anden side ikke uafhængigt af hinanden. Retten må have blik for den konkrete omsorg, og den konkrete omsorg må finde sin plads i det retlige univers. Derfor forudsætter socialret både en konkret og nærværende etik, der stræber mod omsorg, og et legalt element, der stræber mod lighed og rimelighed.

Vores fremgangsmåde er at ansue en anbringelsessag narrativt, sagen opdeles i tre fortællinger, og på grundlag af disse vurderes sagen. Fortællingerne betegnes hhv. livshistorien, journalfortællingen og urfortællingen. Livshistorien er borgerens forståelse af sit eget liv og/herunder det sociale arbejde. Journalfortællingen er – i forhold til sagen – den skabende og formende aktivitet, hvor socialarbejderen iscenesætter borgerens livshistorie ud fra sin socialfaglige baggrund. Endelig urfortællingen hvormed en proces i det sociale arbejde er fuldført, og borgerens livshistorie, via journalfortællingen, er blevet til noget, der ikke længere opleves som en fortælling, men får en formel status, det kan f.eks. være en handleplan, eller en retlig afgørelse om tvangsmæssig anbringelse som i denne sag. Urfortællingen opleves derhen, at sagen har fundet sin rigtige udgang. Afgørelsen om anbringelse bygger på det retlige univers, herunder lovgivning, tidligere praksis i børn og ungeudvalget og juridisk teori.

Den anbringelsessag, vi læser i, vedrører en familie, hvor moderen Regitze og faderen Lars er samlevende med to børn, Tina og Eva med en aldersforskel på ca. fire år. Sagen vedrører det yngste barn Eva. Da hun var 7-8 måneder blev hun indlagt på sygehuset med en alvorlig lungebetændelse. Eva blev ikke udskrevet til eget hjem, men blev ved en aftale med forældrene anbragt på et observationshjem – Grønnegård – i et år. Efter der var gået et

år, blev Eva fortsat tilbageholdt på Grønnegård, fordi forvaltningen overvejede familiepleje. Tre måneder senere hjemtog forældrene barnet, hvorpå forvaltningen indstillede til tvangsfjernelse, hvilket der herefter blev truffet beslutning om i børn og unge-udvalget. Regitze gik derefter under jorden med Eva i ca. fire måneder, indtil forvaltningen indtil videre opgav en anbringelse af Eva uden for hjemmet. Lars var i mellemtiden flyttet fra det fælles hjem.

Familiens fortælling

I dette afsnit har vi udvalgt uddrag af nogle breve, som kan betragtes som fortællinger om familiens oplevelse af sagen.

I et brev fra mormoderen til socialarbejderen i forvaltningen udtrykkes familiens oplevelse af forvaltningen således: "Jeg kan ikke forstå du kan få dig selv til at skrive det. Det eneste du ved om, hvordan Eva har det er læge Rasmus Kristensens erklæring af 28. juli 1999 og tidligere erklæringer, hvoraf det fremgår at Eva har det godt, hun trives fint og udvikler sig pænt. Sundhedsplejersken, der aflagde besøg hos Eva i april 1999 havde ikke noget dårligt at sige om Eva. Du ved også udmærket godt, at kommunens egen børn og unge-læge og Søndermark Vuggestue inden Eva ulykkeligvis "frivilligt" blev anbragt på Grønnegård skrev, at Eva udviklede sig godt.

Jeg mener, at det er dig der ikke tager Evas velfærd i betragtning. I stedet for at fremture i sagen burde du glæde dig over, at Eva trives godt."

I anledningen af at forvaltningen havde modtaget anonyme telefonopringninger, skriver Regitze og hendes forældre følgende til forvaltningen: "Vi ved ikke hvilken rolle Regitze's anonyme naboers telefoniske henvendelser til forvaltningen spiller i jeres opfattelse af, hvordan Eva og Tina har det. De anonyme naboer fremstiller Regitze's hjem som et sted, hvor der drikkes meget, hvor børnene går for lud og koldt vand og hvor politiet tilskyndet af naboerne jævnligt møder op. De af kommunens medarbejdere, der har jævnlig kontakt med Regitze ved godt, at Regitze ikke drikker, I ved også, fra indberetnin-

ger fra børnenes institutioner, at de ikke går for lud og koldt vand. Hvis de anonyme opringninger skal bruges til at få børnene i døgnregi, håber vi at alle professionelle udtalelser om børnene bliver vedlagt til børn og unge-udvalget så jeres "generelle bekymring for børnenes trivsel og udvikling" ikke smitter af på udvalget. Vi håber også, at I vil gøre jer den ulejlighed at indhente døgnrapporter fra politiet, så udvalget kan se, hvad det er de anonyme naboer har bedt politiet om at komme ud til. Politiet var der den 1. februar, da Lars var på besøg og hvor Lars og Regitze kom op at skændes før det lykkedes Regitze at få Lars til at køre igen. Vi har taget den konsekvens af naboernes telefonopringninger, at Lars ikke besøger børnene hjemme hos Regitze, så de undgår at komme op at skændes."

Forvaltningen havde anmodet politiet om at finde Eva under henvisning til barnets bedste. I denne anledning skriver Regitze og hendes forældre følgende til forvaltningen: "Det allermest frustrerende har været, at Serviceafdelingen ikke overholdt den skriftlige aftale der var indgået med Regitze og Lars om, at Eva opholdt sig eet år på Grønnegård. Da det år var gået den 11. december 1998, havde Serviceafdelingen ikke truffet en beslutning om, hvad der skulle ske. Vi finder det helt uacceptabelt, at Serviceafdelingen bragte Regitze i en situation, hvor hun efter eet-årsopholdets udløb ikke turde tage Eva hjem, af skræk for at blive mødt med repressalier fra Serviceafdelingens side, selvom Serviceafdelingen ikke havde taget stilling til Evas forhold. Først godt tre måneder senere, den 28. marts 1999, da der stadig intet var sket, tog Regitze mod til sig og tog Eva hjem, med støtte fra familien, hendes praktiserende læge og familiens vennekreds. Faktisk mener vi, at Eva blev ulovligt tilbageholdt på Grønnegård fra den 11. december 1998."

Journalfortælling

Vores beskrivelse af journalfortællingen bygger på socialforvaltningens indstilling til børn og unge-udvalget om tvangsfjernelse af Eva. Vi ser fortællingen som en omfattende beskrivelse af familiemedlem-

merne, og ikke en beskrivelse som er integreret i en fortælling om det støttende sociale arbejde i familien. Hvilken bevæggrund, der har været styrende for forvaltningens udvælgelse af delfortællinger om episoder i familien til journalfortællingen, fremgår ikke. Sagt med andre ord; de normative vurderinger, der ligger bag de enkelte beskrivelser, fremgår ikke. Forvaltningens arbejde med dels at støtte familien og dels at stille krav til dem ekspliciteres ikke, og samspillet mellem støtte og krav er ikke en del af fortællingen.

Baggrunden for vores udvælgelse af delfortællinger fra journalfortællingen er den opfattelse af social retfærdighed, etik og ret, som vi tilkendegav indledningsvis.

Journalfortællingens form kan beskrives som forvaltningens udvælgelse af 35 delfortællinger fra kommunens sagsakter om familien, som præsenteres på et indstillingsark, der indledes med en præsentation af familien og en formel beskrivelse af kommunens kontakt med denne. "Fuglebakken" – som familien er knyttet til – præsenteres som en dagforanstaltning for familier, hvor den ene eller begge forældre er udviklingshæmmet med potentielt normalt begavede børn mellem 0 og 10 år. Familieforholdene beskrives: "Regitze vurderes som umoden og uselvstændig og har svært ved selv at træffe beslutninger. Hun fremstår som en indadvendt og stille kvinde". "Lars har en stor familie, men kun lidt kontakt hertil, da han som han selv siger, er familiens sorte får og har en meget lav status. Lars' far omkom ved en færdselsulykke i 1981, hvilket han siger, ikke berørte ham specielt følelsesmæssigt."

Herefter følger en præsentation af de 35 delfortællinger – i kronologisk rækkefølge – der er vedlagt indstillingen som bilag. Den fysiske virkelighed erfares gennem dette fortællingsunivers, hvor de enkelte fortællinger hovedsageligt består af statusbeskrivelser fra Fuglebakken, et par psykolograpporter, beskrivelser fra sundhedsplejerske og læge og en del møde- og samtalereferater/notater fra møder og samtaler med familien og forvaltningen.

Disse mange professionelle fremstillinger af familien ser ved gennemlæsning ud til at have et selvstændigt formål som

hjælp til forvaltningen i deres arbejde med familien. Beskrivelserne fungerer som kommunikationsmiddel internt mellem de professionelle, som støtter familien og kan fungere som et grundlag for at kunne udføre støttende arbejde for familien. Det er vigtigt at gøre sig klart, at konteksten for disse skrivelser ændres, når de udvælges til at indgå i en indstilling om tvangs fjernelse af Eva. Ved læsning af fortællingerne med denne nye kontekst, læses de med viden om, at forældrene er fundet utilstrækkelige i deres forældrerolle af forvaltningen. De normer, forældrene burde have levet op til i relation til de enkelte oplysninger ifølge forvaltningen, skrives ikke ind i journalfortællingen. Uanset den ændrede kontekst forbliver de professionelle faglige selvforståelse usynlig selv om det er denne, der sammensætter det fortællingsunivers, der i journalfortællingen skaber den virkelighed som socialfagligt og retligt skal indgå i ufortællingen.

Journalfortællingen antager en sær karakter, da det ikke er til at aflæse ud af de enkelte beskrivelser, hvilken vurdering af barnets bedste og social retfærdighed der ligger bag. Dette fravær af den normative fortolkningsramme giver grobund for antagelser om manglende refleksion i forvaltningen over betydningen af dennes magt. De professionelle usynlige selvforståelse, gør det skræmmende at få oplysninger som citeret nedenfor, som at mor måske har taget stesolid under sin graviditet, og at far bander? Man tænker ved læsning af indstillingen, om man mon må være sådan efter forvaltningens opfattelse? Både må man nok godt, men mange bække små gør måske en tvangsmæssig anbringelse?

I det følgende gengives uddrag fra journalfortællingen og vores overvejelser i den forbindelse.

a. Eva. I Grønnegård's udtalelser om Eva konkluderes flere steder som følgende fra bilag 16: "Eva viser tydeligt i sin adfærd, at hun har behov for ro og stabilitet. Ud fra de observationer vi har gjort på Eva, vurderer vi, at de bedste betingelser for at Eva fortsat kan udvikle sig i positiv retning, er ved at være i rolige og trygge

omgivelser med en stabil voksenkontakt.”

En sådan udtalelse gælder vel mere eller mindre for de fleste børn. Så hvad kan da være den mere implicitte betydning af bemærkningen? Det er nærliggende at antage, at der bag ved ligger en vurdering af familien – som ikke (i lige så høj grad som institutionen) værende i stand til at give rolige og trygge omgivelser med en stabil voksenkontakt. Men hvorfor siges dette så ikke direkte? Måske fordi en sådan vurdering reelt ikke kan foretages af institutionen, som kun ser Eva dér. Institutionen kan med andre ord ikke dokumentere en sådan vurdering, hvorfor der kun kan blive tale om en antydning. Dermed forsvinder det retlige udgangspunkt om at tilstræbe, at Eva kan forenes med sin familie, som følger af serviceloven, til fordel for en isoleret konstatering af, at Eva har det godt på Grønnegård.

b. Forældrene. Bilag 3 er en klage fra naboen: “Af klagen fremgår det, at der i hjemmet er et 3-årigt barn, som mishandles verbalt og muligvis korporligt.”

I indstillingsarket oplyses, at “kort efter Evas fødsel bliver Lars overfaldet af en narkoman og får brækket kæben.”

Hvilken betydning tillægges dette? Hvorfor er disse begivenheder taget med i journalfortællingen? Kan der her være tale om en holdning til Lars’ måde at forvalte sin tilværelse på, og dermed en holdning til hans evner som far? Som igen alene får antydningens form, da der ud fra almindelige dokumentationskrav næppe kan sluttes noget om Lars’ forældreegenskaber ud fra en konstatering af, at han er blevet overfaldet af en narkoman.

I bilag 10 beskrives et familiebesøg af sundhedsplejersken: “I mit sidste besøg før Eva bliver indlagt, er Lars ved at vaske hår på Tina, da jeg kommer, fordi han har tabt en flaske madkulør i hendes hår. Lidt efter kommer de ind til hende. Tina har kulør i panden og på blusen. Hun sætter sig og trykker sig meget tæt op af mig og holder fast i mit ben. Hun smiler ikke til mig og giver ikke øjenkontakt. Jeg beder Lars om en hårbørste til at rede hendes meget filtrede hår ud med. Hun sidder helt stille og holder fast i mig.

Jeg nævner det, fordi Tina normalt ikke gør det, når jeg er der. Ofte er hun ret aggressiv overfor mig, fordi Eva græder, når hun bliver vejlet.”

Vi har ved læsning af sagen overvejet hvilke normer, der ligger bag denne fortælling. Antydes det, at Lars har begået et overgreb mod Tina, siden disse oplysninger tages med i indstillingen?

Bilag 5 er en indberetning fra kommunens børn og unge-læge, som efter en undersøgelse af Eva finder, at der er “mistanke om indtagelse af stoffer under graviditeten.” I indstillingsarket oplyses: “En måned gammel observerer sundhedsplejersken en sitren og stivhed hos Eva. Sundhedsplejersken beder derfor børn og ungelæge om at se på barnet. Børn og ungelægen formoder efter undersøgelsen, at moderen har indtaget stesolid under graviditeten, da dette stof udvikler sene abstinenser”.

Bilag 6 er en statusopgørelse fra Fuglebakken: “primo juni, 06.06.97 er undertegnede på besøg hos familien sammen med sundhedsplejerske, hvor Regitze konfronteres med vores bekymring vedr. Evas udvikling, herunder vores mistanke vedr. hashrygning/andre stoffer i graviditeten. Der bliver meget stille, da vi konfronterer Regitze og Lars med vores mistanke, egentlig svar får vi ikke. ... Det er svært at samarbejde med familien, de er søde og rare når man er i hjemmet, men fornemmelsen er, at der siges ja og nej, og så gør de alligevel, hvad de selv vil.”

Ved læsning står vi tilbage med spørgsmålet om, hvilken betydning det tillægges, at der er opstået en mistanke hos sundhedsplejersken om, at Regitze har taget stesolid under graviditeten? Og hvad lægges der i, at der bliver ”stille” ved konfrontationen om mistanken – en uudsagt antydning af skyld?

Skønt journalfortællingen bygger på mange delfortællinger, der igen både tekstmæssigt og fagligt er meget forskellige, fremstår den som sandhedssøgende. Vi kunne have ønsket at det beskrivende element af familien – som jo indeholder betydelige narrative elementer – ikke fik lov at stå alene, men blev udbygget af en beskrivelse af det konkrete sociale arbejde i

familien. En god journalfortælling ville i højere grad fortælle om, hvorledes kontakten søgtes etableret til forældrene – spørgsmål om hvilken støtte de ønskede, hvilke krav der stilledes til dem i denne forbindelse, og hvorledes den enkelte socialarbejder udførte sin sociale opgave. Det er denne søgen efter sandheden, der ligeledes indebærer, at det bliver alt for betydningsfuldt hvilke lægers og psykologers erklæringer, der lægges til grund for afgørelsen om tvangsfjernelse. Der er vedrørende Eva både positive og negative erklæringer på sagen om Evas velbefindende og mor-barn kontakten.

c. *Tina*. Bilag 1 er en statusbeskrivelse af familien udarbejdet af Fuglebakken, før Eva blev født. Af denne fremgår, at familiens kontaktperson har det svært. "Det er en meget tillukket familie, hvor man som kontaktperson kan have meget svært ved at yde en egentlig vejledningsopgave, dels fordi forældrene mangler evne til at omsætte vejledning til noget egentlig konstruktivt, dels fordi de hellere lytter til, hvad familie og venner fortæller dem". Om familiens samspil følger: "I forholdet mellem Regitze og Lars bærer Regitze yderligt præg af enebarnrollen – det er ikke et ligeværdigt parforhold, Regitze fremtræder meget umoden både som mor og som samlivspartner, er meget passiv i alle sammenhænge og bidrager i det hele taget ikke med meget i forhold til familien eller i andre sammenhænge. Lars er i familien den hovedansvarlige for hjem, indkøb + pasning af Tina – en rollefordeling, der på længere sigt kan blive problematisk i forhold til Tina, når hun skal finde sin identitet."

Bilag 2 er en psykologisk undersøgelse af Evas storesøster Tina, som også er fra tiden før Evas fødsel og foranlediget af Fuglebakken, hvor der var bekymringer for Tinas udvikling. Hvilken betydning har denne flere år gamle fortælling for en indstilling om anbringelse af Eva?

Måske gives disse oplysninger, fordi forældrene i forhold til deres ældste barn har udvist en så utilstrækkelig adfærd, at disse oplysninger generelt kan medvirke til at fremstille forældrene som uformåen-

de. Dette er vores egne overvejelser, der er ingen begrundelse i journalfortællingen for at medtage diverse oplysninger om Tina.

d. *Barnedåb – en begivenhed*. I bilag 4 – et brev fra Fuglebakken til forældrene – stilles som en enkeltstående begivenhed et konkret krav til familien, men det er ikke i forbindelse med en forhandling med forældrene om støtte: "I forhold til Tina har Fuglebakken ved Kirsten og Marie *indskærpet*, at vi ikke længere vil tolerere, at Lars møder påvirket, når han henter Tina. Tina vil ikke længere blive udleveret, hvis Lars er påvirket – vi kan ikke afgøre om det handler om en eller flere øl. Yderligere vil vi ikke længere se på, at der ved afhentningen bliver truet af Tina, taget hårdt ved hende eller at hun bliver slået." og "*Det er i absolut sidste øjeblik*, hvis der skal ske ændringer i positiv retning og til gavn for jer selv og jeres børn. Alkohol og stoffer skal ligges på hylden, og der skal hos jer være en parathed i forhold til sundhedsplejerske og Fuglebakken, så vi får lov til at yde den nødvendige støtte, hvilket vi gerne vil."

Lars begynder herefter at tage antabus.

Bilag 7 er en indberetning fra Marie Hansen med eksempler fra samtaler med Lars – uddrag i indstillingsarket:

Marie Hansen fra Fuglebakken kontakter familien telefonisk, p.g.a. at Lars ikke vil tage antabus, og samtalen ender ud i, at Lars bliver meget aggressiv og Marie ser sig nødsaget til at afbryde, da samtalen ikke fører til noget.

Marie fortæller, at Lars har haft ringet, dels for at sygemelde Tina, men også for at meddele at han ikke vil tage antabus, når de skal have barnedåb. Lars vil tage antabus igen efter festen.

Anders Madsen fra Fuglebakkens børnehave, som plejer at udlevere antabus-

ter er almindeligt accepterede, og Lars er da også i antabusbehandling. Men så ønsker han at undlade antabus en enkelt festaften – med henblik på at genoptage antabussen efter festen. En vurdering af om det er rimeligt at nægte dette (der er ikke nogen umiddelbar sanktion i lovgivningen, men bag forvaltningens krav lurer tvangsreglerne) må nødvendigvis involvere

sen, siger at det er en dårlig idé, men Lars fastholder.

Efterfølgende kontakter Marie fra Fuglebakken Lars, og prøver at overtale ham til at tage antabus. Lars bliver rasende og siger: "Hvad fanden er det I har gang i, ved I ikke at vi skal have barnedåb på søndag, I skal kraftedeme ikke ødelægge festen for os".

Marie meddeler Lars, at hun vil indberette det til områdekontoret, hvortil han siger: "I kan fandeme gøre hvad I vil", og Lars lægger røret på. Efter barnedåben møder Lars undskyldende og genoptager antabusbehandlingen.

Denne beskrivelse af Lars giver indtryk af, at man i journalfortællingen bruger forløbet til at fastholde et bestemt billede af Lars – som uansvarlig og usamarbejdsvillig. Bag beskrivelsen ligger nogle alment accepterede udgangspunkter om alkoholpåvirkning: Når man påvirkes af alkohol, påvirkes også ens reaktioner, ansvarsfølelse mv. Når man har ansvaret for et barn, er det derfor ikke godt at være påvirket af alkohol. Da ansvaret for et barn er vigtigere end lysten til at drikke, anses det generelt ikke for ansvarligt at sætte sin "ret" til at drikke højere end barnets "ret" til at have ansvarlige omsorgspersoner omkring sig. Disse udgangspunk-

re nogle overvejelser om den konkrete situation. Ræsonnementerne omkring alkohol og forældreskab er jo ikke absolutte på den måde, at man er en dårlig forælder, hvis man en gang i mellem er beruset – så ville en meget stor andel af danske forældre være dårlige, fordi de en gang i mellem er berusede, fx i forbindelse med en festlig barnedåb. Det afgørende må være om barnet er sikret omsorg – dvs. er der andre omsorgspersoner til stede, er barnet lagt i seng osv. I vores sag vil familiens stærkeste støttepersoner – Regitzes forældre – være tilstede. Vil de ikke kunne tage vare på børnene, hvis Lars bliver svært påvirket af alkohol? Der vises i referatet ingen forståelse for, at barnedåben er en familiebegivenhed. En sådan fest kunne socialpædagogisk set betragtes som en mulighed for at forbedre kontakten til familien ved at bidrage til, at festen blev god. Herom siges der intet i journalfortællingen.

Urfortælling

Børn og unge-udvalget traf afgørelse om at tvangsfjerne Eva med henvisning til servicelovens § 42, stk. 1, nr. 1, ifølge hvilken bestemmelse betingelsen for tvangsfjernelse er, at der skal være åbenbar risiko for, at barnets sundhed eller udvikling

lider alvorlig skade på grund af utilstrækkelig omsorg for eller behandling af barnet. Afgørelsen skriver sig ind i udvalgets praksis for tvangsfjernelser, som udgør urfortællingen i sagen.

Afgørelsen er truffet med følgende begrundelse: "Udvalget har herved lagt vægt på, at forældrene mangler forståelse for Eva og hendes behov.

Det er tillagt vægt, at Eva er en sårbar pige, der har brug for at være i behandlingstænkende miljø med rolige og trygge omgivelser samt stabil voksenkontakt. Udvalget har endvidere lagt vægt på faderens manglende intellektuelle ressourcer, ligesom udvalget befrygter, at moderen i det hjemlige miljø ikke vil kunne give den fornødne omsorg og stabilitet." Afgørelsen er ikke begrundet i øvrigt. Der foreligger et sagsresumé og et mødereferat.

I det følgende skal vi sammenholde journalfortællingen og livshistorien med den relevante lovgivning og dermed følge vejen frem til urfortællingen. Først skal dog lovgivningens fortælling omtales.

a. Lovgivningens fortælling. Servicelovens regler om særlig støtte gennemgik en række ændringer i foråret 2000, som trådte i kraft 1. januar 2001. (Lov nr. 466 af 31. maj 2000, jf. L 232, fremsat den 30. marts 2000). Servicelovens regler er i øvrigt generelt overført fra den tidligere gældende bistandslov, hvis afsnit om særlig støtte til børn og unge er baseret på et ret omfattende udvalgsarbejde (Graversen-udvalget's betænkning).

Da loven, som den ser ud efter ændringerne og de tilhørende lovbemærkninger giver det mest aktuelle billede af regelsættet, tages der i det følgende udgangspunkt heri. Selvom den konkrete sag er fra før disse ændringer.

Efter formålsbestemmelsen i § 32 er det hensigten med reglerne om særlig støtte at sikre børn med særlige behov bedst mulige opvækstvilkår, så de på trods af deres individuelle vanskeligheder kan opnå de samme muligheder for personlig udfoldelse, udvikling og sundhed som deres jævnaldrende. Støtten skal ydes tidligt og sammenhængende, så begyndende problemer hos barnet eller den unge så vidt

muligt kan afhjælpes i hjemmet eller det nære miljø. Støtten må i hvert enkelt tilfælde udformes på baggrund af en konkret vurdering af det enkelte barns eller den unges og familiens forhold. Vanskeligheder skal så vidt muligt løses i samarbejde med familien og med dennes medvirken. Hvor dette ikke er muligt, må foranstaltningens baggrund, formål og indhold tydeliggøres for forældremyndighedsindehaveren og barnet. Endelig skal der lægges afgørende vægt på, at støtten ydes ud fra barnets bedste, herunder skal der lægges vægt på at give barnet en stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i opvæksten. Der gælder i § 38 særlige regler om undersøgelse i forbindelse med ydelse af særlig støtte – afgørelse om undersøgelse skal træffes i forståelse med forældremyndighedsindehaveren og kommunen skal inddrage de fagfolk, som har viden om barnets og familiens forhold. Undersøgelsen skal resultere i en begrundet stillingtagen til, om der er grundlag for at iværksætte foranstaltninger og i bekræftende fald af hvilken art, disse bør være. Der skal være oplysning om, hvordan forældremyndighedens indehaver stiller sig til foranstaltningerne, og om de forhold i familien eller i dennes omgivelser, som kan bidrage til at klare vanskelighederne. I § 40 er det beskrevet, at der blandt foranstaltningerne i lovens § 40, stk. 2 skal vælges den mindst indgribende formålstjenlige foranstaltning. Af § 42 – hvor det er angivet, hvornår der kan ske tvangsmæssig anbringelse uden for hjemmet – fremgår det, at der skal være en begrundet formodning for, at problemerne ikke kan løses under barnets fortsatte ophold i hjemmet. Endvidere følger det af serviceloven, at der altid skal udarbejdes en handleplan ved anbringelse udenfor hjemmet. Endelig skal kommunen ved ophør af foranstaltninger så vidt muligt samarbejde med forældremyndighedens indehaver. Disse regler udtrykker, at der må stilles store krav til forvaltningens dokumentation og overvejelser i forbindelse med det indgreb i familielivet, som en tvangsmæssig anbringelse udenfor hjemmet er. De suppleres af de forvaltningsretlige regler – såvel de almindelige forvaltningsretlige principper om propor-

tionalitet, saglighed, begrundelse mv., som de særlige socialforvaltningsretlige regler i lov om retssikkerhed og administration på det sociale område. Efter sidstnævnte lov skal borgeren have mulighed for at medvirke ved behandlingen af sin sag – en (noget ubestemt) udvidelse af de almindelige regler om partshøring, aktindsigt mv., baseret på en anerkendelse af at enhver borger naturligvis er hovedpersonen i sit eget liv, og at socialt arbejde derfor kræver respekt, indlevelse og dialog i forhold til borgeren. Endvidere skal spørgsmål om hjælp behandles så hurtigt som muligt (et almindeligt forvaltningsretligt princip, som nu er explicit formuleret på det sociale område) og forvaltningen skal vurdere sagerne efter alle de muligheder, der findes i den sociale lovgivning, ligesom forvaltningen så tidligt som muligt skal tilrettelægge hjælpen ud fra behovene på længere sigt.

Af bemærkningerne til de nyligt gennemførte ændringer i serviceloven (som i meget vidt omfang har karakter af ”tydeliggørelse” eller ”præcisering” af allerede gældende principper) fremgår, at der er tilfælde, hvor forældrene og barnet ikke har samme interesser, og at der i sådanne konfliktsituationer skal lægges afgørende vægt på barnets bedste. Der skal ske løbende inddragelse af forældrene, og det er væsentligt at bevare familien, hvis muligheden er til stede. Der lægges også vægt på vigtigheden af at inddrage andre nære pårørende.

b. Lovgivningen og journalfortællingen.

Lovgivningens fortælling synes klar nok – og de færreste vil være uenige i, at dette er gode og ordentlige hensyn. Men hvordan ser det ud i forhold til ”vores” sag?

Hvis man ser sagen ”fra forvaltningens side” er det relevant at pege på, at forvaltningens manglende inddragelse af mormoderen, som en ressourceperson, måske skyldes, af forvaltningen måske opfatter situationen således, at mormoderen mangler forståelse for barnets situation, sådan som den er beskrevet af sundhedsplejerske, institution mv. Hun anses for at være følelsesmæssigt engageret i forhold til sin datter og barnebarn, og dermed for ikke at

kunne se sagligt på sagen – hun er ikke i stand til at vurdere, hvad barnets bedste er.

Når forvaltningen ikke har overholdt aftalen om den frivillige anbringelse, kan det være begrundet i institutionens overvejelser om barnets bedste – den aftalte etårsfrist ville kun kunne fastholdes, såfremt forvaltningen ud fra en vurdering af, hvad der ville være bedst for Eva, havde fundet, at der ikke længere var grundlag for, at Eva skulle være anbragt udenfor hjemmet – evt. tvangsmæssigt, hvis betingelserne herfor var opfyldt. (Formelt set skal der i et sådant tilfælde være tilvejebragt et anbringelsesgrundlag ved ophør af den frivillige anbringelse, hvis anbringelsen skal kunne fortsættes. Efter ændringerne i serviceloven kan en frivillig anbringelse nu opretholdes tvangsmæssigt i tre måneder uden at betingelserne for en tvangsmæssig anbringelse er opfyldt, hvis det må antages, at en øjeblikkelig hjemtagelse kan skade barnet.

Når der i journalen fokuseres så meget på at beskrive familiemedlemmernes personlighed og karakteregenskaber gennem deres udsagn og handlinger, kan det være for at oplyse sagen så meget som muligt og så tidligt som muligt – af hensyn til formålet om tidlig indsats/barnets bedste. Det er ikke for at skabe afstand til familien eller fokusere på negative sider. Også positive sider er vigtige, og det, at alt ikke er skrevet ned, betyder ikke, at der ikke er gjort noget for samarbejdet. Det fremgår jo også af journalfortællingen, at forvaltningen løbende har kontakt med familien og bruger kræfter på at forsøge at få familien til at forstå forvaltningens holdning.

Set på denne måde kan lovens formål om tidlig indsats, barnets bedste og afvejning af interesser meget vel anses for varetaget i denne sag.

c. Lovgivningen og livsfortællingen.

Holdes ”livsfortællingen” – familiens opfattelse af forløbet – op mod loven, ser journalfortællingen anderledes ud. Mormoderen skriver i sit brev til forvaltningen, at sundhedsplejersken, børn og unge-lægen og vuggestuen alle havde givet udtryk for at Eva

udvikle sig godt inden anbringelsen, og hun mener, at forvaltningen ikke tager Evas velfærd i betragtning.

Af journalen fremgår det, at det er forvaltningens vurdering, at de bedste betingelser for, at Eva fortsat kan udvikle sig i positiv retning, er ved at være i rolige og trygge omgivelser med stabil voksenkontakt. Men der er ingen beskrivelser af forvaltningens overvejelser i anledning af det, som mormoderen og familien i øvrigt skriver til forvaltningen. Der er ingen overvejelser om, hvorvidt trygge omgivelser og stabil voksenkontakt kan opnås i hjemmet – gennem andre og mindre indgribende støtteforanstaltninger end en anbringelse udenfor hjemmet. Der er ingen overvejelser over, hvordan samarbejdet med familien kan forbedres. Der er ingen overvejelser over, hvad den beskri- vende tilgang til familien kan have af betydning for familien selv og for dens indstilling overfor forvaltningen.

I forhold til servicelovens krav om at kommunen så tidligt som muligt skal vælge den eller de mindst indgribende formålstjenlige foranstaltninger, er der ingen begrundelse for, at man vurderer anbringelse som den mest formålstjenlige foranstaltning, selvom det er den mest indgribende. En ting er at loven ikke stiller krav om, at alle foranstaltninger skal være afprøvet – noget andet er, at loven faktisk stiller krav om, at forvaltningen foretager en proportionalitetsvurdering mellem formål og middel. (Dette proportionalitetsprincip var naturligvis også gældende før lovændringerne – blot er det tydeliggjort med den nye formulering).

Derfor er det ikke til at afgøre om kravet om, at problemer så vidt muligt skal afhjælpes i hjemmet eller det nære miljø og så vidt muligt i samarbejde med familien kunne være efterlevet gennem de mange forskellige muligheder for støtte i hjemmet, som serviceloven giver mulighed for (praktisk hjælp, rådgivning mv.).

I forhold til lovbemærkningernes betoning af, at der i tilfælde af konflikt mellem forældrenes og barnets interesser skal lægges afgørende vægt på barnets bedste, kan det være svært at se, hvorfor forvaltningen mener, at der er en sådan konflikt,

og hvorfor de beslutninger, man tager, vurderes at være til barnets bedste. Havde man sat ind med støtte i hjemmet, havde der muligvis ikke været nogen konflikt, og Eva kunne være blevet i hjemmet, hvilket som udgangspunkt i loven er det bedste for barnet. At loven lægger vægt på barnets bedste betyder ikke, at forvaltningen ikke skal dokumentere sine overvejelser desangående eller at der er en formodning for, at det er bedst at være anbragt udenfor hjemmet. Ligeledes er det svært at se, at forvaltningen har behandlet mormoderen som en vigtig nær pårørende, der kan være en vigtig ressourceperson for barnet, idet journalen ikke beskriver forvaltningens overvejelser angående indholdet af mormoderens henvendelser/oplysninger.

Det går som en rød tråd gennem servicelovens regler, at det sociale arbejde med børn og unge bør bygge på et samarbejde med familien. Det er indlysende at i mange tilfælde kræver et sådant samarbejde en betydelig anstrengelse fra forvaltningens side. Som eksempler på bestemmelser, der foreskriver samarbejde, kan nævnes servicelovens § 32, stk. 3 og stk. 4, § 38, § 40, § 46, stk. 3 og 4. På linie hermed er retssikkerhedslovens § 4 og § 5. Sammenfattende bygger disse regler på den opfattelse, at prognosen for det sociale arbejde er dårlig, hvis der ikke opnås blot et minimum af samarbejde mellem forvaltningen og familien.

Ud fra denne forståelse er det nærliggende at konstatere, at sagsbehandlingen ikke har levet op til lovens krav.

d. Diskussion og problematisering af lovgivningens form. Med til udviklingen af den omfattende moderne statslige regulering hører det retsstatslige retssikkerhedsbegreb, som spiller borgeren en række redskaber i hænde overfor den offentlige magt, såsom høringsret, klagemulighed, begrundelseskrav m.v. Disse er vigtige som modspil til forvaltningens magt, for den borger der ikke alene kan læne sig op af troen på en retfærdig afgørelse.

En anden form for modspil – eller medspil – til forvaltningens umiddelbare forståelse af lovgivningen er den etik, som hersker i den konkrete situation, hvor der

skal træffes en afgørelse. Situationens etik kan beskrives som en "før-teoretisk" viden om det etiske, som findes i nærheden, øjeblikket, omsorgen og kærligheden, som ikke kan beskrives "objektivt" eller generaliseres og overføres til situationer på et andet tidspunkt og et andet sted. Det er det etiske, som indebærer, at der ikke findes en fritsvævende fortælling om retten. Der findes kun retsanvendelse i mødet mellem det gode eller det onde.

Det er vigtigt at fastholde adskillelsen mellem disse to dele af retten, den positive ret og den før-teoretiske viden, så de ikke "kolonialisere" hinanden. Hvis den positive ret overtager det før-teoretiske sprog og universaliserer dette, mister vi blikket for det konkrete. Retten bliver blind overfor det enestående nu.

Og hvis den før-teoretiske viden – nærheden, det konkrete og kærligheden – vil se helt bort fra den positive ret, nægte den dens betydning, usynliggøres magten, og det i den positive ret indbyggede modspil til forvaltningen mistes.

Den situation, hvor den før-teoretiske viden vil se bort fra retten, opstår, når socialarbejderen betragter reglerne som mindre relevante og af helt underordnet betydning i forhold til det menneskelige møde. Her underkender socialarbejderen rettens betydning – og det kan blive til et slemt chok for borgeren, der kan føle sig voldsomt ført bag lyset, når retten pludselig og uventet begynder at spille med musklerne – som fx hvor den selv samme socialarbejder, som hidtil har talt om støtte og hjælp til familien, indstiller til anbringelse uden for hjemmet. Det kan være til stor skade, når rettens magt tilsløres – selv når det gøres i den bedste mening.

Den omvendte kolonialisering indebærer, at den positive ret søger at erstatte den før-teoretiske viden. Hvordan kan den positive ret gøre det? Det kan den ved at benytte det etiske sprog – jo mere lovgivningen formulerer sig etisk, jo større er kolonialiseringen. Problemet i dette er, at lovgivningen altid er generel – nuet kan ikke italesættes i den generelle retlige form. I denne form må det konkrete nødvendigtvis borttænkes.

Der findes mange eksempler på "gene-

raliseret etik" i lovgivningen – på børneområdet betjener både FN's børnekonvention og serviceloven sig af værdier som "barnets bedste", "familiens betydning", "tidlig indsats" og "børns ret til at blive hørt".

Denne kolonialisering er problematisk, fordi den tager stemmen fra det nødvendige modspil. Vi er alle enige, konsensus – i betydningen ikke-uenighed – er nået med vedtagelsen af disse formuleringer. Men udsagnene forbliver meningsløse – for hvem går ikke ind for barnets bedste? Hvem går ikke ind for tidlig indsats?

I den konkrete verden må disse generelle værdi-udsagn nødvendigvis udfoldes – de kommer i spil overfor hinanden (barnets bedste overfor familien) eller i modstrid med sig selv (barnets bedste, forstået på den ene måde overfor barnets bedste forstået på en anden måde). Det konkrete barns verden er så kompleks, at det er umuligt at forudsige, hvad der er dets "bedste". Man kan mene og begrunde, hvorfor man mener, at noget er bedre end noget andet – men vide det kan man ikke. Hvad er det bedste for Eva? Vi kan mene, at det er at være anbragt uden for hjemmet, eller vi kan mene, at det er at blive hos sin mor. Men vi ved det ikke – selvom lovens generelle udsagn får det til at se ud som det er muligt at vide det i den konkrete sag.

På samme måde kan man anskue idealet om en tidlig indsats. En tidlig indsats kan betyde, at man så snart man bliver opmærksom på Evas mulige problemer, anbringer hende udenfor hjemmet og fortsætter anbringelsen i lang tid. Det kan også betyde, at man tidligt sætter ind med støtteforanstaltninger i hjemmet af den ene eller den anden karakter. Hvad er "en tidlig indsats" i dette tilfælde?

Lovgivningen giver ikke svaret i det konkrete tilfælde – selvom det umiddelbart kunne se sådan ud.

Denne kritik af lovgivningens generaliserede etiske udtryksform går ikke på, om indholdet – dvs. de ønsker og fordringer, der ligger i den, er gode eller onde. Kritikken går på den måde, hvorpå det statslige, generaliserede etiske sprog har frigjort sig fra det konkrete – har "besat"

den konkrete situations sprog og etik. Dette synes at være indholdet i en stor del af de sidste lovændringer som beskrevet under afsnit a). Da den generaliserede etik i sin natur er blind overfor det konkrete, kan den ikke tage højde for det konkrete – men den etiske udtryksform får det til at se sådan ud gennem brug af umiddelbart konkret forståelige ord som ”tidlig indsats”, ”barnets bedste” mv. Dermed kan hvad som helst legitimeres med hjemmel i den positive ret. Forvaltningens fortælling om forløbet bliver lige så legal som Evas families. Alt er ifølge den velklingende lov lige legalt.

Det sproglige udtryk er glat. Det kan ikke holdes fast på en bestemt betydning. Ordene er med lovgivningens kolonialisering af situationens etik blevet så store og rummelige, at flere modsatte betydninger kan være derinde. De to læsninger af sagen i afsnit b) og c) er begge åbne muligheder. Kolonialiseringen indebærer, at sproget har fjernet sig fra den konkrete virkelighed. Sproget bliver derfor blindt for det andet menneske og kan i sin undertrykkende karakter erfares som svært fremmedgørende.

5. Afslutning

I denne artikel har fremgangsmåden været at udlede ovennævnte tre fortællinger af sagen og sammenligne dem med henblik på at åbne for vores forståelse af det sociale arbejde, der har fundet sted i den konkrete sag. Vi har udvalgt passager fra sagen, disponeret og fremstillet sagsforløbet ud fra vores forståelse af sagen. Vores fortælling repræsenterer ikke en sandere forståelse af sagsforløbet end de andre fortællinger, men er blot endnu en skabelse. Vi søger i vores fortælling den nødvendige vision om det gode, eller konsekvenserne af, at denne vision ikke er tilstede. Vi kender alle eksempler på det onde – også fra det sociale område – det er noget vi selv har erfaret, eller har opnået viden om fx fra praksis, undersøgelser eller via medierne. Spørgsmålet er imidlertid, hvorledes man erfarer det gode. Det gør man efter vores opfattelse gennem erfaringen af den andens kærlighed eller venskab. Erfaringen af kærligheden eller venskabet udgør

de nødvendige forudsætninger for, at visionen om det gode liv kan blive det normative udgangspunkt for plottet i den socialretlige fortælling, der implicerer såvel borgernes livshistorie, som institutionens italesættelse og urfortælling. Dette normative udgangspunkt bygger på forestillingen om social retfærdighed som forudsætning for et fælles liv, hvor hver enkelt borger har mulighed for at leve godt.

Det er vores opfattelse, at familiens fortælling viser, at der ikke har været den fornødne forståelse mellem forvaltningen og familien til at gennemføre godt socialt arbejde.

Hvorledes har socialrådgiveren forholdt sig til henholdsvis de etiske og disciplinerende aspekter i mødet med forældrene? Beskrivelserne af Eva fremstår som løsevne fra hendes familie, og skaber oplevelsen af, at barnet i journalfortællingen er en konstruktion fjern fra familiens virkelighed. Et abstrakt barn skabt snarere som et resultat af de usynlige normer, der har styret den konkrete journal- og urfortælling i sagen end en italesættelse af erfaringen af Evas trivsel, som tager udgangspunkt i et omsorgsfuldt møde med familien.

Noter:

1. Om retten som dialektik, se Ari Hirvonen "Antigone. Kärlek till rättens gudinna", *Retfærd* nr. 56, 15. årgang 1992.
2. Om moderne retstænkning, se Peter Høilund "Den moderne retstæknings gennembrud og autoritetstab" 1998 Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
3. Om narrativitet, se Marianne Horsdal "Livets fortællinger" 1999, Borgen og Peter Høilund "Socialrettsfilosofien" 2000 Gyldendal, s. 181 ff

Idamarie Leth Svendsen er adjunkt på Den sociale Højskole, København,

Peter Høilund er lektor på Roskilde Universitet Center,

Annette Kronborg er lektor på Københavns Universitet.